

Виховання особистості
від року до трьох

Виховуючи дитину, батьки, природно, дбають про стан її здоров'я, харчування, фізичну вправність та розумовий розвиток. За цими турботами мало хто замислюється над тим, якою особистістю зростає дитина і як батьки можуть впливати на її формування. Цю брошуру створено для того, щоб допомогти батькам у сприянні особистісному зростанню малюка.

Особистістю можна назвати дитину, яка вміє відповідально самовизначатися в межах своїх вікових можливостей.

Відповідальність – це вміння малюка орієнтуватися у своїх *правах* (свободі робити те, що хочеться) та *обов'язках* (правилах, які визначають, що “можна”, “не можна” і “необхідно”, тобто межі соціально прийнятної поведінки).

Тривогу батьків має викликати як відсутність у малюка власних бажань і залежність від волі та вибору батьків, так і ігнорування дитиною будь-яких правил та звичка досягати свого за будь-яку ціну.

Уміння дитини *самовизначатися* означає здатність приймати за власною ініціативою та відповідно до своїх інтересів самостійні рішення: обирати тип поведінки, предмет симпатії, рід занять. Постостерігайте за тим, як ваша дитина поводить себе у новій для неї ситуації. Якщо вона намагається долати труднощі, виявляє наполегливість та кмітливість і звертається по допомогу лише в разі потреби, можете радіти: ваша дитина робить упевнені кроки по шляху свого особистісного зростання. Якщо ж малюк розгублюється, виявляє невпевненість у собі, капризує, плаче, дратується, наполягає на тому, щоб дорослий замість нього впорався із складною ситуацією або допоміг визначитися з вибором, то дитина потребує вашої особливої уваги та певних дій.

Трапляється, що дитина в одних випадках поводить себе відповідально, регулює свою поведінку, прагне одержати ваше схвалення, а в інших – не реагує на заборони, не відгукується на ласку та вмовляння, поводить себе безсоромно, войовничо й агресивно. Батьки розгублюються, нервують і найчастіше вдаються до фізичних покарань, які лише посилюють негативний ефект. Чому ж так трапляється?

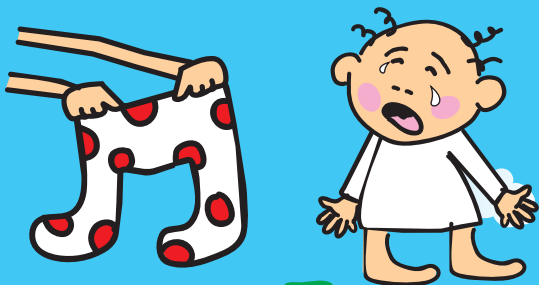

Є дві основні причини

Перша – вікова криза трьох років, суть якої полягає в усвідомленні дитиною своїх можливостей, появі бажання зрівняти себе у правах із дорослими, звільнитися від надмірної опіки, демонстрації близьким дорослим (більше нікому) своєї незалежності від них; поява негативізму та впертості як механізмів захисту свого “Я”.

Друга – неврахування батьками того, що дитина трьох років багато що здатна робити самостійно; поведження з нею, як із маленькою; зловживання надмірною опікою, контролем, повчаннями, докорами, обмеженнями; жорстке регламентування життя, поведінки та діяльності.

Період кризи не проходить непомітно, тому варто набратися терпіння – попереду ще багато кризових періодів. Якщо хочете мати самостійну дитину, надавайте їй змогу вправлятися в незалежності, робити власні помилки, виправляти їх (спочатку з вашою допомогою та підтримкою, а згодом і без них).

Чому важливо дбати про особистісне становлення дитини в ранньому віці?

Чи не достатньо того, щоб малюк ріс здоровим, умілим, розумним? Які якості особистості слід вважати основними, найважливішими для життєвого успіху?

Спробуємо поміркувати разом

Особистісне зростання – активний процес, в якому дитина бере на себе посильну відповідальність за своє життя, діяльність і поведінку. Вона прагне досягти доступних цілей, намагається самостійно вирішити елементарні життєві завдання, в неї є певні “дитячі ідеали”, яких вона прагне; вона складає найпростіші життєві плани, робить спроби їх реалізувати. Така “істота амбітна” прагне нових вражень, не уникає ризикованих ситуацій.

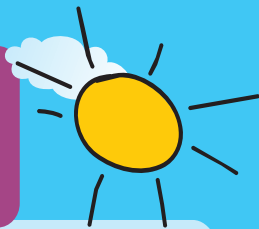
Особистістю дитина не народжується, нею вона стає. І не лише завдяки вихованню та навчанню дорослих, але й унаслідок власної роботи над собою.

Жодним люблячим батькам не вдасться пройти цей шлях замість своєї дитини. Така практика призведе до того, що, зростаючи, дитина проживатиме не своє життя, діятиме не відповідно до своєї природи та призначення. Наслідком цього можуть бути неврози, невдоволення життям, зовнішні та внутрішні конфлікти, погіршення стосунків із батьками, відмова від активної позиції, заміщення реального життя уявним, штучним. А це, погодьтеся, не просто небажано, але й украй небезпечно.

Тому варто вже сьогодні, поки дитина мала, подбати про становлення її особистості.

Схема-орієнтир вікових змін,
які відбуваються у становленні
особистості протягом перших
трьох років життя

Прояви особистості дитини

Перший рік життя

Протягом 30–50 хвилин може займатися самостійно. За власним бажанням відмовляється від перебування на руках у батьків. Виявляє наполегливість і допитливість, досліджує себе та навколишній простір. Прагне досягти мети; плаче, якщо щось не виходить. Наслідуює рухи та дії рідних дорослих. Починає самостійно їсти, вдягати окремі деталі одягу. Виконує разом із дорослим елементарні дії з предметами. Спостерігає за реакціями батьків на свою поведінку. Відгукується на власне ім'я. Радіє своєму відображенню в дзеркалі. Розрізняє поняття “можна” – “не можна”, “хороший” – “поганий”. Охоче спілкується із приємними людьми, уникає спілкування з неприємними.

Другий рік життя

Упізнає себе у дзеркалі. Радіє досягненню позитивних результатів. В іграх відтворює дії батьків. Виконує різні вимоги дорослого (подає, приносить, показує, жаліє, робить рукою “до побачення”). Придивляється до незнайомих людей, виявляє інтерес до однолітків, тривалий час спостерігає за ними. Починає використовувати у спілкуванні мову. Виконує прості моральні правила (намагається не забруднитися, користується носовичком, поводить привітно, ділиться з іншими). Радісно реагує на пестливі звернення рідних. Знає, чого можна чекати від мами і тата в тому чи іншому разі. За власним бажанням обирає об'єкт для наслідування. Знає свою статеву належність. Уподобання і прихильності стають дедалі виразнішими. Кажучи про себе, використовує своє ім'я.

Прояви особистості дитини

Третій рік життя

Слухняність стає свідомішою. Виникає впевненість у своїх можливостях. Дитина намагається стримувати агресивні прояви. Орієнтується на моральні правила й соціально схвалювані норми. Виявляє дослідницьку активність. Ставить запитання. Знає, що люди різняться за зростом, вагою, статтю, віком. Має уявлення про особливості поведінки чоловіків і жінок. Кажучи про себе, використовує займенник “я”. Диференціює “я”, “ти”, “ми”, “моє”, “твоє”, “наше”. Обстоює незалежність: “**Я сам!**” Демонструє іншим свої вміння. Переживає успіх – неуспіх. Не погоджується з поганою думкою про себе. Домагається визнання своїх досягнень. Можна умовити відмовитися від чогось. Орієнтується у настрої рідних дорослих. Упізнає себе на фотографіях та у фільмі. Робить спроби самостійно щось обрати, прийняти певне рішення. Звертається до приємних дорослих та однолітків. Чинить опір кривдникам.

Спробуйте визначитися щодо того, чи характерні описані вище прояви поведінки для вашої дитини. Якщо поряд із тим чи іншим проявом ви найчастіше ставите знак +, це означає, що розвиток особистості малюка відбувається нормально і засвідчує правильність обраної вами стратегії виховання. Якщо ж позитивні прояви бувають рідко або не характерні для вашої дитини, треба визнати існування певних проблем.

Базові якості особистості

Самостійність

Здатність діяти незалежно, відмовлятися від передчасної допомоги; ініціювати власні рішення, покладатися на власний досвід, довіряти власним можливостям, бути здатним до самоорганізації, спроможним відстояти свій погляд у суперечці, мати власні судження.

Працьовитість

Усвідомлення того, що дієвий, активний стан є природним станом здорової людини і що пасивність свідчить про нездоров'я чи байдужість. Звичка легко включатися у діяльність, доводити розпочате до кінця; схильність виходити за межі мінімально обов'язкового; здатність вносити корективи у продукт своєї праці, вдосконалювати його, виправляти помилки.

Людяність

Уміння брати інших до уваги, рахуватися з іншим поглядом, визнавати чесноти та переваги інших людей; здатність розуміти інших, співпереживати, співрадіти, надавати допомогу, не розраховуючи на винагороду, відгукуватися на горе, неуспіх або погане самопочуття інших, уміння прощати, виявляти доброту й уважність.

Самолюбство

Розвинене відчуття самоповаги, орієнтація у власних чеснотах і вадах; здатність обстоювати власну гідність, розширювати простір власного "Я" та ступені своєї свободи; вміння покладатися на себе, довіряти самооцінці, співвідносити свої домагання з можливостями; прагнення до самореалізації, саморозвитку і самозбереження; вміння гідно вигравати й програвати; усвідомлення своєї значущості для рідних та близьких.

Відповідальність

Серйозне ставлення до обов'язків, здатність надавати перевагу обов'язкові перед розвагою; спроможність відповідати перед іншими за свої рішення та їхні наслідки; дотримання даного комусь слова, виконання обіцянки; відповідність учинків словам; відчуття межі припустимої та бажаної поведінки; вміння визнавати свої помилки, повинитися, розкаятися; готовність за власним бажанням братися за виконання суспільно корисної, проте копіткої або складної справи.

Розсудливість

Уміння свідомо розмірковувати, логічно та послідовно викладати свої думки, керуватися здоровим глуздом, робити висновки, висувати припущення; обговорювати з іншими свої проблеми, зважувати "за" і "проти"; виявляти інтерес до нової інформації, розв'язання нескладних життєвих проблем, розкриття сутності подій та явищ.

Справедливість

Здатність чинити правдиво, поводитися відповідно до моральних правил, совісливо, чесно; брати до уваги прагнення й можливості інших людей; визнавати відповідність прав обов'язкам, спроможність чинити опір несправедливості.

Самовладання

Уміння керувати власними почуттями, настроями, пориваннями, приводити їх у відповідність із конкретними життєвими обставинами; здатність налаштовуватися на потрібний лад, контролювати власні дії; спроможність гальмувати небажані або неадекватні прояви, вміння виявляти наполегливість, сміливість, здорову міру ризику, чинити опір зовнішнім впливам.

Творчість

Прагнення відходити від шаблону, зразка; намагання робити по-своєму, готовність досліджувати, експериментувати, ставити незвичні запитання і давати самостійні відповіді; смак до подолання труднощів, використання різних можливостей; здатність знаходити оригінальні рішення, радіти створенню нового.

Результатом повноцінного розвитку особистості є **життєва компетентність** – здатність діяти сміливо, винахідливо, раціонально, розраховувати на власні сили, не розгублюватися в незнайомій ситуації, приймати правильні рішення, визначитися зі своїм місцем у групі однолітків.

Якою є життєва компетентність трирічного малюка?

Діє з предметами побуту, самостійно їсть, частково самостійно вдягається, використовує іграшки за призначенням, відображає доросле життя, охоче діє і грається разом із рідними.

Бігає, грається м'ячем, їздить велосипедом.

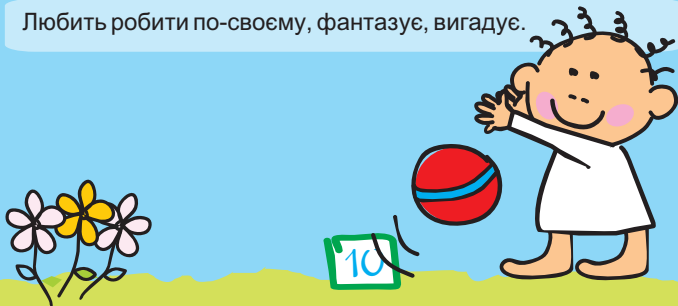
Може стримати негативні прояви у присутності сторонніх, товариський, чуйний, виявляє інтерес до чужих дорослих та однолітків, орієнтується в елементарних нормах поведінки, намагається чинити правильно, хоче бути приємним.

Цікавиться новим, ставить запитання, прагне одержати на них відповіді.

Володіє словом як засобом спілкування.

Уміє користуватися олівцем, крейдою, фарбами, глиною; підспівує під музику, пританцює, цікавиться витворами мистецтва; любить книжки, охоче слухає казки та вірші.

Любить робити по-своєму, фантазує, вигадує.

Сформовано базові якості особистості.

Має елементарні знання про природу й культуру, про людей, про себе самого.

Орієнтується в новому середовищі, досить легко пристосовується до нових умов життя, заявляє про своє "Я".

Має елементарні знання про природу й культуру, людей, про самого себе.

Для того, щоб малюк формувався як особистість, треба:

- підтримувати в нього оптимістичне, радісне самопочуття, добрий настрій;
- давати змогу діяти самостійно, обирати щось на власний розсуд, приймати елементарні рішення;
- вправляти в умінні самооцінки;
- не поспішати оцінювати свою дитину, привчаючи її очікувати схвалень і заохочень;
- поважати не лише за успіхи, але й за невдачі (в них гартується воля дитини, виробляється вміння виявляти свої помилки та виправляти їх);
- розвивати пізнавальний інтерес (уміння ставити запитання, одержувати на них відповіді, цікавитися новим, не боятися незнайомого);
- підтримувати бажання діяти самостійно;
- виявляти довіру можливостям дитини;
- поважати вибір дитини, брати до уваги її інтереси.

Поради на кожний день

1. Утримуйтеся від приниження дитини образливим словом, демонстрацією своєї влади над нею, позбавленням обіцяного, фізичними покараннями.
2. Не кажіть дитині, що не любите її, коли вона вчинила недобре, не послухалася. Важливо розвивати у свідомості малюка оцінку його вчинків, якостей, результатів у конкретній життєвій ситуації та оцінку його як людини загалом, особистості, рідної істоти. Прихильність батьків має бути безперечною, стабільною, незалежною від ситуації. Доцільно сказати: "Ти знаєш, як я тебе люблю. Саме тому мені боляче бачити, що ти вчинив недобре".
3. Ніколи не відмовляйте дитині у підтримці й допомозі. Малюк повинен знати, що він може покластися на дорослого, розраховувати на нього.
4. Утримуйтеся від того, щоб соромити свою дитину при сторонніх, розповідати іншим про її вади, карати у присутності значущих для неї людей.
5. Відмовтеся від звички порівнювати свою дитину з іншими. Завжди поряд із нами перебувають люди, які щось уміють робити краще, вправніші, розумніші, успішніші. Налаштуйте малюка на те, що кожна людина має свої чесноти й вади. Ми не кращі чи не гірші за інших, а *різні*. Знайдіть у дитині її сильні сторони, позитивно оцінюйте їх, порівнюйте її із самою собою вчорашньою, сьогоднішньою, ймовірною завтрашньою. Це – найкращий орієнтир, який сповнює особистість життєвими силами.

6. Не робіть спроби примусово подолати страхи дитини. Страх засновано на пережитому малюком прикрому досвіді, негативних життєвих враженнях. Особливо небезпечно вдаватися до примусових дій стосовно чутливої, вразливої, емоційно невірноваженої дитини. Вони можуть продукувати неврози, недовірливе ставлення до дорослих, замкненість як рису характеру.

7. Запорукою повноцінного особистісного розвитку дитини є спокійне навколишнє середовище. Надмірно голосна музика, крики дорослих, перепади в їхніх настроях та оцінках заважають малюкові зосередитися, створюють дискомфорт, позбавляють змоги перебувати в рівновазі.

8. Не намагайтеся штучно прискорити розвиток. Особистість розвивається у власному темпі, ритмі. Радійте кожному дню, прожитому разом із малюком, кожному крокові на шляху його становлення, кожному, навіть незначному досягненню. Поважайте складну роботу внутрішнього самобудування малюка! Допоможіть дитині, яка лише розпочинає свій життєвий шлях, навчитися *жити власними силами*.

Особлива подяка доктору психологічних наук,
професору ІПВ АПН України, **Кононко О. Л.**

По додаткову інформацію звертайтеся:

Серія буклетів для батьків створена в рамках програми співпраці між Урядом України та Представництвом Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні за участю Всеукраїнського фонду "Крок за кроком" та відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України № 65 від 31.01.2006 "Про впровадження пілотного проекту "Створення соціально-педагогічних умов для розвитку та виховання дітей дошкільного віку в сільській місцевості".

Особлива подяка Представництву Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Республіці Білорусь та видавництву "Альтиора" за розробку ідеї та дизайну серії буклетів для батьків.

ТОВ "Видавничий дім "КАЛИТА". Свідоцтво дк № 2193 від 25.05.2005 р.
03057, м. Київ-57, вул. Желябова, 2А. Тел.: (044) 453-28-50.

